

KRITIKA

Ignacija J. Fridl

*Trije odgovori na vprašanja o letošnjem
nagrajencu za najboljši slovenski roman*

Zoran Hočevar: ŠOLEN Z BREGA

Založba /*cf., Ljubljana 1997

Zakaj je roman *Šolen z Brega* pol desetletja taval po predalih založnikov?

Šolen z Brega je dejansko prvenec Zorana Hočevarja. Napisan je bil pred romanom *Porkasvet*, vendar se je knjiga, kot pravi avtor v spremnem intervjuju k izdaji *Šolna*, "*dobrih pet let pomikala po uredništvih*" in tako je *Porkasvet* prej uzrl zloščene police slovenskih knjigarn.

Med razlogi za dolgotrajno popotovanje Hočevarjevega prvega rokopisa pri urednikih slovenskih založb navaja avtor tole: veljal naj bi za ljudsko branje, za nekaj "*slabo pismenega*" in zaradi preproste pripovedi glavnega lika založniki "*niso opazili ne humorja, ne zgradbe, ne zveze z dobro literaturo*". Ob tem citatu se seveda brezpogojno zastavlja podvprašanje: Kakšen humor in kakšno zgradbo so načrtovalci slovenske knjižne produkcije oziroma "*povprečneži intelektualci, ti negotovi ljudje, ki brez zunanje paradigme ne znajo določiti vrednosti izdelka*" (citat iz: Hočevar, intervju, v: *Šolen z Brega*, str. 217), spregledali in katero dobro literaturo ima Hočevar v mislih, ko z njo povezuje svoj roman? S tem pa se že dotikamo naslednjega vprašanja, ki se glasi:

Kako je zgodba zgrajena, da bi bila pričujoča umetnina lepa? Temeljni princip, na katerem Zoran Hočevar gradi svoj roman *Šolen z Brega*, je

preprostost. Na *Vergilijevem kolesu* slogovne delitve literature bi uvodni deli Hočevarjevega romana zagotovo pristali med primerki t. i. 'preprostega stila'. Tudi naslovni "junak" Šolen, v javnosti alias Janez – Žani Kolenc, je preprost. Kolenc je srečno ločen samotar, ki je večji del življenja preživel nezahtevno, v skupnem gospodinjstvu s svojo materjo. Je možakar, ki je prepričan, da lahko z jabčki v polivinil vrečki, s tablico čokolade Milka ali z desetimi dekami kave ohranja občasne družabne stike s kako vdovo. Kolenc je varčnež, ki meni, da je ob nizki penziji dobrodošel vsak tolar in si zato kljub priseganju na samotarstvo proračun izboljša z oddajanjem ene izmed svojih sob študentom. Je upokojenec, ki dneve preživlja ob golažu in slaboumnih političnih debatah s svojim prijateljem. Kolenc je suženj požrešnih sorodnikov iz nevemkaterega kolena, ki spoštujejo njegovo kupčkanje mark samo zato, da jim občasno izplača nikoli vrnjen kredit za nov avto. Kolenc je, skratka, tak, da bi mu Svetlana Makarovič z vso prepričljivostjo prilepila oznako "slovenclj", omenjene poteze pa ga brez dvoma uvrščajo v serijo *duhovito* in premišljeno začrtanih literarnih karikatur tipičnega Slovenca.

V tem *duhu* se vije zgodba od Brega ob Ljubljanci poprek po ljubljanskih ulicah, od bolezni do aktualne politike, od Kolenčevih stvarnih in natančnih popisov doma do njegovih spominskih samogovorov o edini pravi in veliki ljubezen, ki ni bila uresničena. Avtor pa za pospeševanje verizma knjigi dodaja še razglednico z načrtom Kolenčevega stanovanja, fotokopijo pisma bralcev iz našega samostojnega časnika za samostojno Slovenijo ...

Vse bi bilo torej lepo in umetnik bi imel v svojem zmerjanju založnikov tudi prav, ker dosledna odsotnost velikih idej v romanu še ne pogojuje kvalitete literarnega dela in ker je osredotočenost na miniaturo, vsakdanje življenje in naključnega junak spodbudila nastanek nekaterih velikih literarnih umetnin dvajsetega stoletja. Te je imel bržkone v mislih avtor, ko je govoril o zvezah *Šolna* z dobro literaturo. Mi pa naj omenimo samo enega iz minulega desetletja: Süskindovega *Goloba*, ki pripoveduje zgodbo petdesetletnega Jonathana, vestnega in pokornega uslužbenca, samotarja, ki edino življenjsko radost najdeva za varnimi stenami in domačnostjo svoje sobe, vse dokler ga iz ritma ne vrže golob, ki poserje hodnik pred njegovim bivališčem.

Vse bi bilo torej s *Šolnom z Brega* lepo in prav, kot smo že dejali, ko se ne bi na začetku druge četrtine romana pojavil nemajhen problem – prve razpoke v zasnovi romana, ki se pisatelju zdi tako prepričljivo trdna (primerjaj zgoraj navedeno izjavo iz intervjuja). Najprej začne Žani uporabljati vedno več in vse bolj učene tujke, kakršna je, na primer: "*mojster mimikrije*". Potem se spusti v psihološko poglobljena razmišljanja o vzgoji. V sedmem poglavju začne razpadati tudi slogovna fasada romana: Žanijeva, prvotno okorna stava besed (opomba: zgodbo namreč pripoveduje v prvi osebi) zdaj vidno steče, postane razgibana, celo literarno členjena. Do svojega najemnika, s katerim se je, kot na začetku pravi sam, trudil ohranjati le nujne in uradne stike, v drugi polovici romana vzpostavi očetovsko-svetovalni odnos. Nenadoma dobi bralec tudi vpogled v Kolenčevo obsežno knjižnico, in ko ta vzklika "*knjige, moje ljube knjige*" (str. 204) ter citira *Martina Krpana*, se izkaže za prav načitanega moža ali vsaj za pravega bibliofila. Nazadnje pa Žani iz svoje omare potegne še modna oblačila, sreča in v hipu že tudi osvoji kozmopolitko Kiko, se spopade s sorodniki in postane pravi pravcati mačo, četudi s sivo patino v laseh.

In kaj je vzrok vseh teh junakovih sprememb? Ni verjeti, da bi bila kriva zgolj meteorologija, četudi avtor zgodbo izpelje v obdobju od zimskega mraza do pomladnega prebujenja. Prispodoba je vendarle precenena, da je ne bi razumeli kot Hočevarjevo ironijo na takšne trivialne metaforične poskuse. Vsekakor pa je vzrok preprost. Žani Kolenc je prebolel zimski prehlad, potem ko je bil tudi psihično izčrpan, ker se je nanj nagrmadilo nekaj neljubih srečanj s sorodniki in prijatelji. Vendar če bi bili vzgibi za precej radikalno, življenjsko in značajsko preobrazbo tako enostavni, potem bi bile gripa in podobne zimske bolezenske nadloge pri ljudeh zanesljivo manj osovražene. Ali povedano z drugimi besedami: Kolenčev prehod iz drobnjakarskega ničpomembneža (ki so mu poglavitna skrb nedejavne mestne ure) v človeka akcije ni utemeljen v sami zgradbi romana. In četudi se zdi razlog za Jonathanov pretres v omenjeni Süskindovi zgodbi kot primeru dobre literature še neznatnejši – kakšen razlog pa sploh so golob in njegovi dreki –, je treba poudariti, da je s to literarno potezo absurdnost v *Golobu* prignana do skrajnosti in da se tam Jonathan po presunljivem dogodku vrača domov enako sam in enako majhnih misli in želja, kot je bil pred njim. Hočevar pa poskuša za vsako ceno med sabo

mešati karikaturu posameznika z reminiscencami na družbene premike v začetku devetdesetih (beri: aktualistične zgodovinske reference nimajo neposredne zveze z razvojem glavnega junaka) in povezati psihološko skico malega slovenčeljna z akcijskim literarnim žanrom (tako se da ovrednotiti sklepni spopad med Kolencem in njegovim sorodnikom Jožefom), da se sicer obetavni literarni nastavki izrodijo – kot bi rekel Horacij – v nenavadno Himero.

Toliko o zgradbi in lepoti umetnine ter o njenih zvezah z dobro literaturo. Zdaj pa še sklepno vprašanje, ki ga s kritiko založniške mentalitete načenja že sam avtor:

Kaj je narobe s slovensko literarno stroko ali zakaj se njena mnenja ob Hočevarjevem *Šolnu z Brega* tako izrazito razhajajo?

Avtor skupaj s spraševalko v omenjenem intervjuju ponuja tudi odgovor na to vprašanje. Po njunem mnenju med slovensko literarno dogmo prevladujejo predvsem tisti, ki "tripajo" na metafiziki (dobesedno, ki "*so tod kondicionirani – kot Pavlovi psi z zvončki; njim ljubi junaki imajo silne metafizične razsežnosti*", citat iz zgoraj nav. dela, str. 218). Sklep je jasen: ker *Šolen z Brega* slovi po odsotnosti velikih zamisli in metafizično poglobljenih problemov, naleti na nerazumevanje strokovnega bralstva. Toda prav dejstvo, da je Hočevarjev najnovejši roman prejel nagrado za najboljši slovenski roman v družbi takih tekmecev, kot so literarna dela Igorja Škamperleta, Milana Dekleve in tudi Dušana Merca, ki izpostavljajo nekatera temeljna eksistencialna vprašanja in odpirajo bolj ali manj širok idejni horizont, postavlja njuno tezo pod velik vprašaj – vsaj kar zadeva število odvisnikov od metafizike, saj je bil kresnik za Hočevarja izglasovan "z večino glasov", kot je poročal predsednik strokovne žirije Veno Taufer.

'Prav,' porečeta pisatelj in njegova založnica oziroma intervjuvanec in voditeljica pogovora: 'Časi so se spremenili in tezo je treba nekoliko popraviti. Večina kritičskih bralcev je že dojela duha sodobnosti in se ozdravila metafizike, tisti, ki dela ne razumejo, pa so z njenim dvainpolti-sočletnim virusom, ki ga je sejala po literaturi, še vedno okuženi.'

Ne, oprostite, finta je pa res malo preveč preprosta. Če hočeš oglaševati svoje literarno delo, si izmisliš tezo o staromodnosti bralcev. In ker so po krivici spregledani in zaradi dogmatizma stroke zapostavljeni zdaj v modi, manj samozavestni člani literarne kritike res podvomijo o svojem

okusu in poskušajo napake kar najhitreje popraviti. Tako nekako lahko to gre. Nikakor ne rečemo, da se je natanko tako zgodilo pri *Šolnu z Brega*. Toda predvideti je treba tudi takšno možnost. Kakor je treba predvideti dejstvo, da ima roman *Šolen z Brega* ob nekaterih odličnih (nemetafizičnih!) nastavkih opazne pomanjkljivosti, zaradi katerih ni doživel splošnega odobravanja in navdušenja. In te pomanjkljivosti niso nujno merjene z enoto metafizike na gram literarne umetnine.